

כסלו התשפ"ג
דצמבר 2022

מירה בן-ארי – האלחוטנית האמיצה מניצנים אל"ם בדימוס דניאל רוזן

תמצית

בחצות הלילה, בין 6 ל-7 ביוני 1948, פחות מחודש לאחר הקמת המדינה, החל הצבא המצרי הפולש בהפגזה כבדה על קיבוץ ניצנים, קיבוץ מבודד מוקף יישובים ערביים, ולפנות בוקר ההסתער על הקיבוץ גדוד חי"ר מצרי מתוגבר עם 13 משוריינים נושאי ברן וארבעה טנקים קלים. ההתקפה נהדפה. ההפגזה הארטילרית חודשה ובשעה 0800 הותקף הקיבוץ מן האוויר. בשעה 1100 החלה הסתערות קרקעית נוספת, ו'גבעת שלושת המיכלים', ששלטה על הקיבוץ, נתפסה בידי המצרים. מגיני הקיבוץ התרכזו ב'ארמון' (בית ערבי בחלקו הדרומי של מתחם המשק). חטיבת גבעתי, האחראית על הגזרה, לא יכלה לסייע לקיבוץ המנותק.

על הקיבוץ הגנו 141 לוחמים, כמחציתם לוחמי גבעתי והיתר חברי הקיבוץ. לאחר שבע שעות לחימה נוספות, כשאזלה התחמושת ורוב הלוחמים היו פצועים, החליט המ"ם להיכנע.

המ"ם הפצוע, אברהם שוורצשטיין,¹ יצא, עם גופיה לבנה וידיים מורמות, אל המצרים, עם האלחוטנית מירה בן-ארי, חברת הקיבוץ. יוזבאשי (סרן) מחמוד ח'יליף, אחד הקצינים המצרים, ירה בו והרגו.² האלחוטנית מירה בן-ארי שלפה אקדח והרגה את הקצין. קצינים מצרים נוספים שעמדו בסמוך ירו בה למוות. בכך תם הקרב – המפקד המצרי הורה להפסיק את האש והלוחמים ששרדו השמידו את נשקם ונכנעו. 33 לוחמות ולוחמים נפלו בקרב, שלושה לוחמים נמלטו וחברו לכוחותינו, 105 נפלו בשבי המצרים.

האלחוטנית מירה בן-ארי, שנפלה בקרב, הפכה ברבות השנים סמל לגבורתה של האישה החלוצה הלוחמת במלחמת העצמאות. מאמר זה מוקדש לזכרה.

קיבוץ ניצנים

קיבוץ ניצנים הוקם בידי גרעין 'ניצנים' שהתארגן בכפר שמריהו בשנת 1942, ושילב גרעין של בני נוער יוצאי בן שמן (ילידי פולין) ומאיר שפיה (ילידי רומניה). באותה שנה הצטרף אליו גרעין בוגרי עליית הנוער בשם 'משמר הכפר', ובדצמבר 1943 עלה לניצנים, בשטח שנרכש בידי קק"ל מבעל אדמות ערבי מהכפר הסמוך חממה, שנאלץ לנטוש את המקום ולמכור את אדמותיו עקב הסתבכות בסכסוך נקמת דם. לאחר העלייה לקרקע הצטרף אליו גרעין של נוער תל אביבי ובוגרי מקווה ישראל מקיבוץ 'שורשים' שהתפרק.

הקיבוץ הוקם כק"מ מערבית לכביש החוף, בין איסדוד מצפון ואל'מג'דל מדרום. ממזרח גבל במשק מחנה בריטי נטוש. ישוב יהודי מבודד בשטח ערבי עוין.

¹ באותה עת עוד לא היו בצה"ל דרגות, ותוארם של קצינים נקבע בהתאם לתפקידם.

² עבד אל נאצר, **זיכרונות מלחמת פלשתיין**, אח"ר סאעה, קהיר, 9 במרץ 1955, תרגום: צה"ל/ענף היסטוריה, 1960; הקצין היה מפקד הפלוגה שכבשה את 'גבעת שלושת המיכלים'. אברהם איילון, **חטיבת 'גבעתי' מול הפולש המצרי**, מערכות, תשכ"ג–1963, עמ' 161.

מירה בן־ארי

מירה (מרים) גלסשייב נולדה בברלין בינואר 1926, בת יחידה למשפחה ציונית. אביה, שהיה ד"ר למשפטים, שירת כקצין בצבא האוסטרי. המשפחה עלתה ארצה בשנת 1933, והתגוררה בתל אביב.

בדומה לרבים מהעולים, גם אביה של מירה נאלץ לבצע 'הסבה מקצועית', ופתח חנות טבק ברחוב בן יהודה בתל אביב. אימה לא הצליחה ללמוד עברית, והשפה בבית הייתה גרמנית. מירה למדה בגימנסיה 'בן־יהודה', אז ביי"ס פרטי שהוקם ונוהל בידי ד"ר לוינסון, עולה מגרמניה, ובהשפעת ישראל אלדד (שייב), מורה בבית הספר, החלה לפעול במסגרת הלח"י. הוריה לא ראו זאת בעין יפה, ובגיל 17 עברה מירה ליבנאל, ומשם לקיבוץ שורשים, שם פגשה את בעלה לעתיד, אליקים בן־ארי, שעלה מפולין בשנת 1936. עם פירוק קיבוץ שורשים בשנת 1944 עברו השניים לניצנים, שם נישאו, ושם נולד בנם, דני. מירה התגייסה ל'הגנה', נשלחה לקורס אלחוטנים בשנת 1946, ושירתה כאלחוטנית בקיבוץ,⁵ בנוסף לתפקידה כממונה על הנוי בקיבוץ.

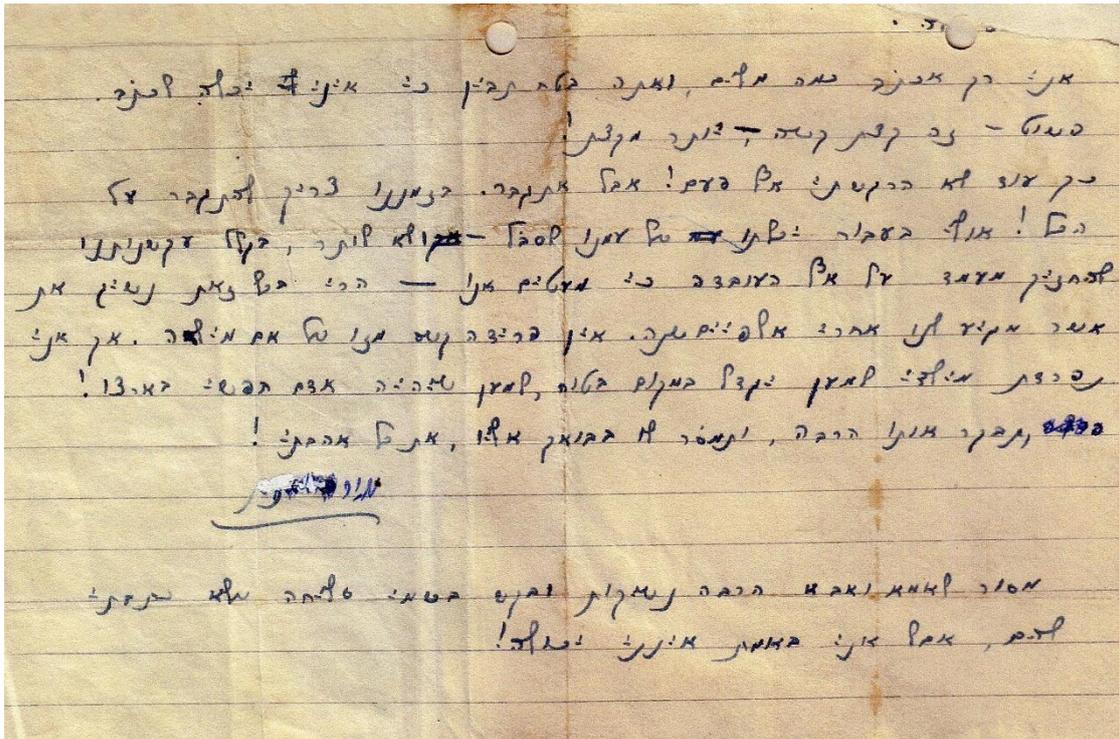
מירה בן־ארי הגיעה ארצה בגיל צעיר, ולמרות שתרבות הגולה תפסה מקום חשוב בחייה, הרגישה עצמה כ'צברית' לכל דבר. היא דיברה וכתבה עברית מדויקת, אך יומנה האישי שזור ביטויים בגרמנית. בבית הייתה משמעת קפדנית – סדר, דייקנות וצייתנות, אך היא יצאה מהבית בגיל צעיר, ועוד לפני החתונה נכנסה לחדר עם בעלה לעתיד, כמובן – מבלי לספר להוריה. הבחירה בחיי קיבוץ הייתה כנראה דרכה להתנער מהנורמות הנוקשות של בית הוריה.⁶

מירה בן־ארי ובנה דני, ניצנים, 1948

⁵ קורס האלחוטנים בג'וערה, בו השתתפה מירה בן־ארי, פוזר לאחר ה'שבת השחורה' (29 ביוני 1946), וחודש באמצע יולי 1946.

⁶ יהודית באומל, 'גשרים בין אתמול למחר': מקומה של תרבות הגולה בסיפור חייהן של גיבורות העלייה החמישית, קתדרה 114, טבת תשמ"ה, עמ' 121–148.

אין פרידה קשה מזו של אם מילדה, אך אני נפרדת מילדי למען שיגדל במקום בטוח, למען שיהיה אדם חופשי בארצו!

המכתב שמירה שלחה לבעלה, אליקים. המכתב הונח בכיס מעילו של בנה דני בן השנתיים, בעת פינוי הנשים והילדים מהקיבוץ במבצע 'יתנוק', בלילה בין 16 ל-17 במאי 1948.

הקשר לניצנים

הקשר לקיבוץ ניצנים היה מבוסס על קשר רדיו (אלחוט, בעגת אותם הימים), באיתות מורס בגלים קצרים (3 עד 6.5 מה"ץ. תדר גבוה בשעות הלילה, תדר נמוך בשעות היום) ברשת 'אבינועם'. מדו"ח של שירות הקשר מינואר 1948 אנו למדים כי בניצנים היו שני אלחוטנים, מירה בן-ארי ויששכר הירשער, וכי בניצנים היה מכשיר קשר מדגם פ.ד.ר.⁷ ממרשם מפברואר 1947 אנו למדים כי בניצנים היה אז מכשיר דומה, מדגם 'צבר', וכי הקשר נעשה דרך מרכזת בבאר טוביה (מרחק אווירי של כ-9 ק"מ), שהייתה קשורה למפקדה אזורית ברחובות (מרחק אווירי של כ-18 ק"מ).⁸

מכשיר קשר מדגם פ.ד.ר. היה משדר מורס שאיפשר גם קשר דיבור (אך בדרך כלל עבדו במורס בלבד). המכשיר יוצר בבית המלאכה החשאי פודור (מרתף במבנה ברח' אד"ס הכהן 8, פינת רח' יהל"ל, תל אביב), והספק השידור שלו היה 15 וואט. משדר 'צבר', ראשי תיבות של 'צבי ביתדין רדיו', היה משדר מורס שאיפשר גם קשר דיבור, בהספק של 10 וואט, שנבנה בבית המלאכה החשאי של צבי ביתדין ברחוב בן יהודה 128 בתל אביב.⁹

תחנת האלחוט כללה משדר פ.ד.ר. ומקלט רדיו מסחרי (שספק הכוח שלו סיפק את המתחים הדרושים להפעלת המשדר). תחנת הקשר פעלה עם אנטנת תיל (אנטנה יר'), דומה לאנטנות קליטה

⁷ ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון 39-481/1949.

⁸ ארכיון תולדות 'ההגנה', 73/34.

⁹ גבי שריג, **מכשירי הרדיו של שירות הקשר ב"הגנה"**, בתוך: יעקב בעלשם (עורך), 'קשר ואלקטרוניקה' 84, כרך ז' מס' 12, תשרי תשל"ד, אוקי 1973.

בהם השתמשו באותה עת. המכשיר היה בדרך כלל 'מוסלק' (מחשש חיפוש בריטי). הקשר לא היה רציף, ונעשה בשגרה רק בשעות קשר קבועות. התעבורה הייתה מוצפנת בצופן ידני.

עד פברואר 1948 יוצרו כ-150 מכשירי מק-18, מכשיר לקשר מורס שאיפשר גם קשר דיבור, בהספק שידור של 10 ואט בדיבור, 12 ואט במורס, ויכולת לפעול בזרם ישר עם מצברים, ומכשירים כאלה הוקצו ליישובי הנגב.¹⁰ ניתן להעריך כי מכשיר כזה הגיע לניצנים, יישוב שלא הייתה לו אספקת חשמל סדירה.

האלחוטנית רחל יעקובי מפעילה תחנת רדיו ת"ג חשאית בקיבוץ דורות

תחנת האלחוט החשאית בקיבוץ ניצנים הייתה תחנה דומה.
באדיבות לשכת העיתונות הממשלתית, ארכיון התצלומים הלאומי, D285-029

האלחוטנית שרה הורביץ מפעילה מק-18 עם מקלט National NC-57, מטה חטיבת יפתח, רוחמה, קיץ 1948

באדיבות אוצר תמונות הפלמ"ח, 23699

¹⁰ דניאל רוזן, מיכאל נגל, **משדר ת"ג מק-18**, העמותה להנצחת חללי חיל הקשר והתקשוב, טבת תש"ף–ינואר 2020.

קרבות ניצנים¹¹

הגנת ניצנים הייתה בעייתית עקב המספר המצומצם של חברי הקיבוץ (פחות מ־60 גברים כשירים ללחימה) ומיעוט הנשק.¹² ניצנים הייתה ערוכה להגנה מפני כוחות ערביים מקומיים, אך לא הייתה לה יכולת לעמוד בפני צבא סדיר. על הגנת ניצנים הופקד המא"ז אליהו הוכברג. כאשר ניצנים תוגברה במחלקה מגדוד 53 של גבעתי, עם 30 לוחמים, נטל מפקד המחלקה אברהם שוורצשטין את הפיקוד על הגנת הקיבוץ.

ערב הקרב המכריע עם הצבא המצרי תוגברה ניצנים ב־44 חיילים מגדוד 58, גדוד הטירונים של גבעתי. חיילים אלה הספיקו לעבור הכשרה של יומיים בלבד. ביום הקרב המכריע היו בקיבוץ 75 רובים, 30 תת־מקלעים, 4 מקלעים, מרגמה (שלא פעלה), פיאט (מטול אנטי טנקי לטווח קצר) אחד, רימונים ובקבוקי מולוטוב.

בחודשים הראשונים של מלחמת העצמאות התמקדה הפעילות הערבית בהטרדה באמצעות צליפות והצתות ובחסימת הכביש לניצנים, שהתנועה אליה התנהלה בשיירות, שהותקפו ונפגעו.

התקפה מהותית על היישוב בידי הערבים המקומיים נעשתה ב־20 במרץ 1948, ההתקפה נהדפה. בעקבות ההתקפה נשלחה לניצנים שיירת תחמושת עם שני משוריניים ומשאית. התחמושת הגיעה ליעדה אך בדרך חזרה עלה משוריין על מוקש סמוך למחנה חסה. המשוריין השני והמשאית חזרו לניצנים. כוח של גדוד 53 שהגיע מרחובות חילץ את המשוריין הפגוע ואת הפצועים שהיו בו. בשטח נותרו שמונה לוחמים, שחולצו לאחר קרב קשה שנמשך 11 שעות. בשיירה זו נפלו שני לוחמים.

ב־16 באפריל נערכה התקפה מהותית נוספת על היישוב בידי הערבים המקומיים. ההתקפה נהדפה, אך הכוח התוקף תפס עמדות במחנה הבריטי הנטוש מצפון למשק וחדש את הירי על היישוב. יחידה של גבעתי תקפה את הכפר בית דראס והכוח הערבי נאלץ להפנות מאמץ כדי להגן על עורפו, והקרב שכך. קרב זה נמשך 24 שעות רצופות.

עם פלישת צבאות ערב, בצל כיבוש גוש עציון בידי הלגיון הירדני, בוצע 'מבצע תינוק', לחילוץ נשים וילדים מיישובים מבודדים. הנשים והילדים מניצנים פונו בליל 16–17 במאי, במסע רגלי בן 20 ק"מ, עם 30 ילדים ומלווים. התחושה הייתה כבדה: הורים נפרדו מילדיהם בהרגשה שאולי לא יראו אותם עוד. האלחוטנית מירה בן־ארי החליטה להישאר בקיבוץ ולא להתפנות עם הנשים והילדים, ובנה בן השנתיים דני (לימים אל"ם בצה"ל) פונה במבצע.

בחצות הלילה בין ה־6 ל־7 ביוני 1948 נפתחה הפגזה מצרית על ניצנים מתותחי שדה ומרגמות. ב־7 ביוני בשעה 0600 החלה מתקפה מצרית, שנהדפה. בשעה 0800 חידשו המצרים את הפגזת היישוב ומטוסים מצריים תקפו את היישוב בשלושה גלים. ההפגזות ותקיפות המטוסים גרמו לנפגעים רבים ולנזק רב – עמדות נהרסו, תעלות קשר נסתמו, רשת הטלפון הפנימית שותקה, שניים מארבעת המקלעים נפגעו.

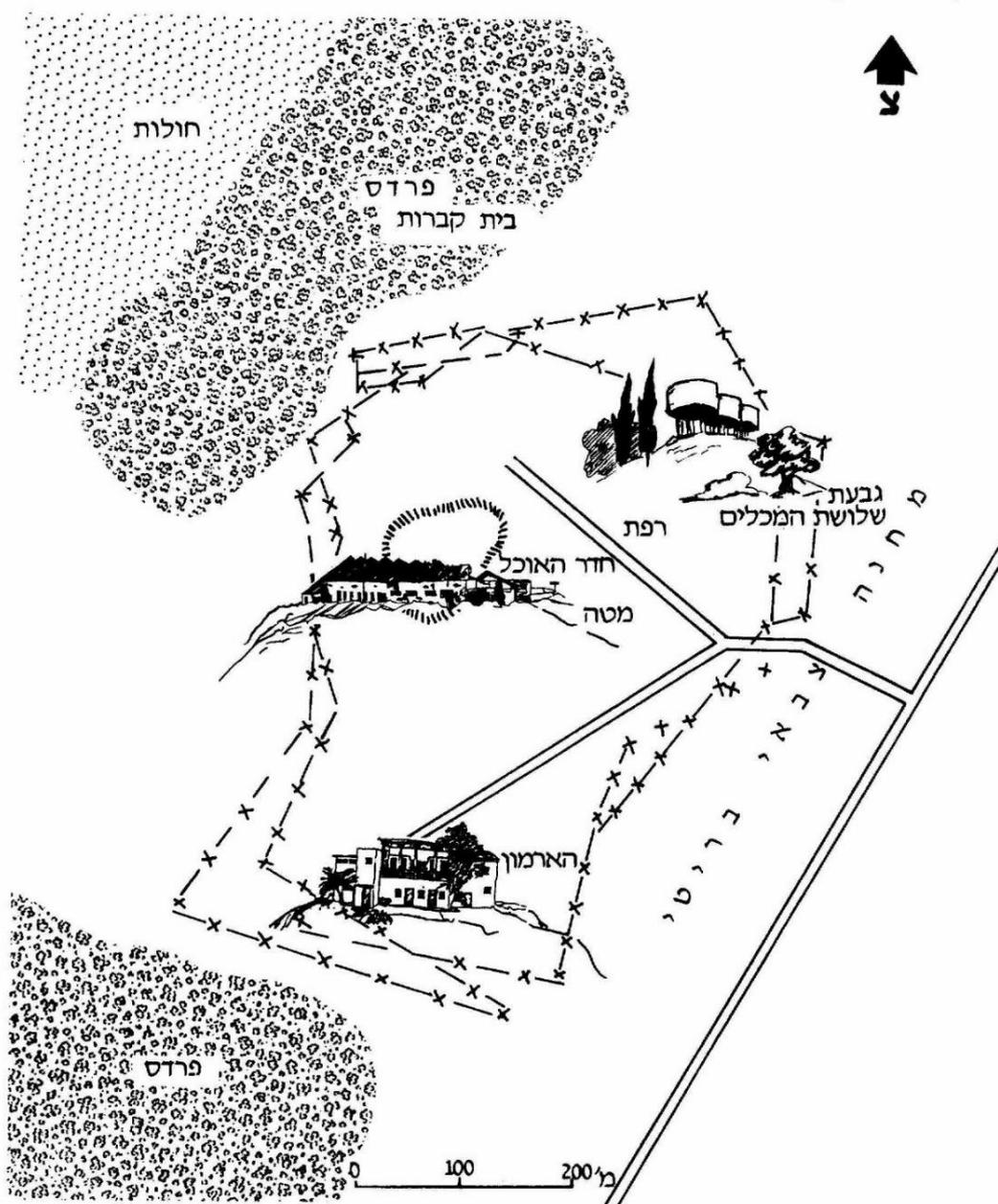
בשעה 1100 שוב התקדם כוח מצרי בסיוע ארבעה טנקים. הפיאט פגע בטנק אחד ולאחר מכן יצא מכלל פעולה, ומפעילו נפצע, אך הטנקים נסוגו וסייעו באש מטווח בטוח ב'פיצוח' עמדות המגינים.

¹¹ התיאור בפיסקה זו מבוסס על מערך שיעור שהוכן בידי שירות התרבות, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון 31-928/2005.

¹² באותם הימים, הנשק ביישובים נרכש בידי התנועות ההתיישבותיות. ניצנים הייתה שייכת לתנועה התיישבותית קטנה, העובד הציוני, שמשאביה היו דלים.

בשעה 1200 השתלט החי"ר המצרי על גבעת שלושת המיכלים, שחלשה על הקיבוץ. ניסיונות המגינים לבצע התקפת נגד ולכבוש מחדש את הגבעה נכשלו.

בשעה 1230 ביצעו המצרים התקפה נוספת, בסיוע טנק, לכיוון חדר האוכל, והמגינים ספגו אבדות קשות. המ"מ ניסה לייצב קו הגנה על סוללת עפר, אך הלוחמים נפגעו באש מצרית, ובשעה 1400 ריכזו המ"מ את כל הלוחמים ב'ארמון', בחלקו הדרומי של המשק. ניסיון לפרוץ לפרדס דרך הגדר הדרומית בשעה 1500 נבלם בידי כוח מצרי שהיה פרוס בפרדס. המ"מ שוורצשטיין הבין שהתחמושת אוזלת, אין תוחלת ללחימה, ולאחר התייעצות החליט כי המעשה הנכון הוא להיכנע לאויב ולהציל את חי הלוחמים והפצועים. בשעה 1500 לערך יצא אל המצרים בידיים מורמות, כשגופיה לבנה בידו, והאלחוטנית מירה בן-ארי תומכת בו.

קיבוץ ניצנים

על גבעת שלושת המיכלים עמדו מכלי המים של הקיבוץ. ה'ארמון' היה בית ערבי נטוש ששופץ. מתוך מערך שיעור של שירות התרבות, ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון 31-928/2005

'הארמון' בניצנים, מרץ 1949

צלם: בנו רותנברג, באדיבות ארכיון המדינה ISA-Collections-BRothenbergPhotos-000ymyf

הקשר בקרב ה'7 ביוני

בתנאי הקרב בניצנים, הקמת קשר הייתה מורכבת, שכן נדרש לאלתר פתרון לאספקת כוח לתחנת האלחוט (גנרטור? מצבר?), וסביר להניח שהאנטנה ניזוקה בהפגזות והיה צורך לתקנה כדי להקים קשר (והמשמעות הייתה – יציאה לאזור חשוף לירי האויב).

בדו"ח ועדת החקירה על אירוע ניצנים, שמונתה בהוראת שר הביטחון דוד בן גוריון בידי המפקח הכללי האלוף דוד שאלתיאל במרץ 1949 והגישה דו"ח באפריל 1949,¹³ נרשם:

"בניצנים היה אז מכשיר אלחוט המופעל ע"י סוללות (הכוונה כנראה למצבר). ביום השבת, 5 ליוני, התקלקל המכשיר ונשלחה כתה מאנשי ניצנים למטה הגדוד בבאר טוביה על מנת להחליפו או לתקנו. במטה הגדוד לא נמצא מכשיר אלחוט כזה ובמקומו ניתן להם מכשיר אחר המופעל ע"י זרם מרשת החשמל. אנשי ניצנים הסבירו בו במקום כי על מנת להפעיל את המכשיר החדש הכרחי יהיה להפעיל את הגנרטור אשר עמד בבית הערבי הישן [הארמון] אשר בנקודה וסיפק חשמל למשק. את מכשיר האלחוט אי אפשר יהיה להפעיל מאותו הבית בו נמצא הגנרטור, באשר הגנרטור יפריע לפעולת המכשיר, הכרחי יהיה להפעיל את המכשיר במקום אחר, בהתקן ידוע מן הגנרטור, ולהעביר חוטי חשמל בין שני המקומות. במקרה של הפגזה חזקה עלולים החוטים להיקרע ואז תופסק פעולת המשדר ועל ידי כך ינותק הקשר עם החוץ. להנמקה זו לא הייתה כל תועלת באשר לא היה במקום מכשיר אלחוט אחר. אנשי

¹³ ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון 182-129/1951.

ניצנים לקחו את המכשיר החדש, אולם הובטח להם כי למחרת ישתדלו להמציא להם מכשיר אחר או שישלח אליהם אלחוטאי אשר ידריך את האלחוטאית שלהם בשימוש המכשיר. למחרת, יום א' 6 ליוני, בשעה 2000 התקלקל המכשיר החדש. החל משעה 2000 ביום 6 ליוני הופסק הקשר האלחוטאי הסדיר בין ניצנים לבין מטה הגדוד.

מאז שעות הבוקר המוקדמות נעשו ניסיונות בלתי פוסקים להפעיל את מכשיר האלחוט ורק בשעה 1000 בערך הצליחו לשדר מהמכשיר קריאת s.o.s. אשר נקלטה ואושרה בידי מטה הגדוד. לאחר קריאה זו, עד סוף המערכה לא הצליחו אנשי ניצנים לחדש את הקשר ולהודיע שום דבר על הנעשה... בשעות 0900–1000 קלט מכשיר האלחוט במטה הגדוד בבאר טוביה את קריאת ס.א.ו.ס. של ניצנים. קריאה זו אשר שודרה לאחר ניסיונות מרובים שלא הצליחו, לא כללה בתוכה שום דבר מלבד ה-ס.א.ו.ס. לפניה לא הייתה כל קריאה, וגם אחריה, עד גמר המערכה על ניצנים (שנמשכה עוד קרוב ל-5 שעות)...¹⁴.

ועדת החקירה הגיעה למסקנה כי "ייתכן ועמידת ניצנים הייתה נמשכת זמן רב יותר... אילו קשר האלחוט עם החוץ היה תקין", וכי "העדרו של קשר האלחוט לא רק שמנע בפני מטה החטיבה את ידיעת האמת על המתרחש, אלא גם שלל את האפשרות לעודד את אנשי ניצנים במאבקם ובבידודם".

בנושא זה יש להתייחס בחשדנות לדו"ח, שכן ברשימת 19 העדים שהופיעו בפני הוועדה אין אפילו איש קשר אחד, ובעדויות בפני הוועדה יש סתירות (המג"ד יצחק פונדק טען בעדותו ב-30 במרץ 1949 כי "היה קשר עד הרגע האחרון").¹⁵

במערך השיעור על אירוע ניצנים של שירות התרבות נרשם אחרת:

"מראשית ההתקפה ניסתה קשרית ניצנים, מירה בן-ארי, ליצור קשר עם מטה 'גבעתי' ומטה גדוד 53 במכשיר הקשר, שכזכור לא היה תקין. בשעה 1000 הצליחה מירה ליצור קשר עם מטה הגדוד בבאר טוביה ולהעביר קריאת s.o.s. כך נודע לראשונה לגדוד (ולמעשה לגורם כלשהו מחוץ לקיבוץ) כי מצבה של ניצנים קשה ואולי נואש. המג"ד [יצחק פונדק] ונחמן ניר, סגנו, חשו למטה החטיבה במשטרת קטרה (סמוך לגדרה). כשהגיעו לשיבה כבר נקלט שדר שני מניצנים, בו נמסר: 'המצרים על הגדר והתחמושת אזולת'. שדר שלישי ואחרון נקלט בחטיבה מאוחר יותר ובו נמסר: 'הצבא המצרי בכל המשק, העניין אבוד, אני [מירה] משמידה את מכשיר הקשר ויוצאת להילחם'...". בחטיבה הניחו שחרף התשדורות הקשות ניצנים תחזיק מעמד, ובחסות החשיכה יעבירו לה תגבורת.

ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון רשם ביומנו ב-7 ביוני 1948: "גבעתי מודיע שמהבוקר מרעישים את ניצנים. לפני שעה (071510) נתקבלה קריאה לעזרה (s.o.s.). תותחים פועלים לעזרתם". ב-8 ביוני נרשם: "גבעתי מודיע (080930)... ניצנים נתקפה אתמול על-ידי אווירונים, טנקים וחיל רגלים ותותחים. חיל הרגלים [המצרי] כבשו המקום...".¹⁶

¹⁴ ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, 1022-922/1975.

¹⁵ ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, 182-129/1951.

¹⁶ דוד בן-גוריון, **יומן המלחמה**, כרך ב', משרד הביטחון – ההוצאה לאור, תשמ"ג–1982, עמ' 494, 498.

סיכום

נפילת ניצנים, שבועות ספורים לאחר נפילת גוש עציון (13 במאי), זעזעה את חטיבת גבעתי. מפקד החטיבה שמעון אבידן הוציא ב־9 ביוני דף קרבי שעסק בעניין, כדי לחזק את רוחם של הלוחמים (ראו נספח).¹⁷ אנשי ניצנים נפגעו מנוסח דף זה, והדבר הוביל להקמת ועדת חקירה, שקבעה כי לא נפל דופי בהתנהגותם בקרב.

לאחר זאת קבע הרמטכ"ל, רבאלוף יעקב דורי, ב־26 במאי 1949: "המסיבות הקשות של היאבקות מתיישבי ניצנים, הבדידות המרה של הלוחמים, חוסר הקשר עם העורף, אזלת התחמושת והמזון ועל הכל מספר הנופלים הגדול בהתגוננות ההיא, הם עדות נאמנה של היאבקות נואשת, המעניקה כבוד לכל אלה אשר נאבקו מרה במקום עד לכדור האחרון. מה שקרה לניצנים קרה גם לנקודות אחרות, שמתיישביהן התגוננו בגבורה עד האפשרות האחרונה".¹⁸

אלוף יצחק פונדק, אז מפקד גדוד 53, מספר על מירה:

"אישיות מיוחדת – תקיפה, מוחלטת, לא מדברת סתם כל מיני שטויות... יסודית מאוד. בשעות הצהריים ביום הקרב, כבר היו הרבה הרוגים ופצועים, והנה יושבת אלחוטאית, איפה שהיא יושבה באיזה בונקר, ובשקט נפשי שולחת מברק שאין בו שום שגיאה באות, כל נקודה במקום, הכל כאילו שיושבת בבית קפה... והתוכן: 'הקרב אבוד, האויב בגבעת המיכלים, אני משמידה את המכשיר ויוצאת להילחם'. אתה יכול לתאר לעצמך דמות כזו?"

היא עומדת מול שלושה קצינים מצרים שהרגו רק עתה את מפקדה. אם היא לא יורה, היא נשארת בחיים... לו הייתה עומדת בשקט, הייתה הולכת לשבי וחוזרת בחיים...

היא הרגישה שהיא לא תגמור את המלחמה, בגלל האופי שלה...

מירה היא דמות לא מן החיים האלה. היא משהו מיוחד".¹⁹

הישגי צה"ל במבצע יואב (12–22 באוקטובר 1948) הביאו לנסיגת המצרים משטח הקיבוץ. שרידי הלוחמים נאספו ונקברו בקבר אחים. השבויים חזרו ארצה במרץ 1949 לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק בין ישראל למצרים באי רודוס. הקיבוץ הוקם מחדש כשני קילומטר דרומית למקומו הקודם. באתר הקיבוץ המקורי פעל כפר הנוער ניצנים, ולימים הוקם בו היישוב הקהילתי ניצן.

¹⁷ נסיגת חיילי החטיבה מגבעה 69 ב־10 ביוני הייתה אירוע קשה נוסף.

¹⁸ ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון 1-857/1949.

¹⁹ ראיון שנערך בשנת 2003.

מרים (מירה) בן־ארי ז"ל נפלה במקום זה בקרב נגד הפולש המצרי, 7 ביוני 1948
 צלם: המחבר, 2022

לאה גולדברג

האקנס עיד: כואו ימים בקליקה ובקסד.
 ותקי בשדה, ותלכי בו כהלך הסם,
 ופתשוף כף־בנדף ילשף בעזי האקספטה.
 או ספיטי־שפלים יך־קרוך ומתמק דקירקס.
 או סטר ישיגך בעדה ספוקיו הדי־פכת
 על קתפיד, סוף, צנארך, וראשך באנן
 ותלכי בשדה הרטב וקרוב כף השקט
 כאור בשולי הענן.

ונשמת את ריחו שד התלם נשום ורגוע.
 וראיה אח השקטש בראי־השולולית הנחב,
 ופשוטים הדקרים, ותיים, ומקר קט קנצע,
 ומקר ומקר לאהב.

את תלכי בשדה, לבדך. לא וצרבת בלנט
 השרפות, בדרכים שפמרו מאימה ומקס,
 ובישרי־לבב שוב תהיי עננה ונקנעת
 כאמד, הדשאים, כאמד האדם.

את תלכי בשדה, לבדך.

לאה גולדברג, דבר, 19 בפברואר 1943
 לאה גולדברג, "האמנם", בתוך: 'שירים', עורך: טוביה
 ריבנר, ספרית פועלים, 1973 ואילך, כרך ב, עמ' 77.
 © הזכויות שמורות להוצאת הקיבוץ המאוחד בע"מ.

שירה של לאה גולדברג נכתב בתקופת השואה,
 שנים אחדות לפני מלחמת העצמאות, אך
 מילותיו מתאימות גם למירה בן־ארי וללוחמות
 אחרות בתקופתה.

מירה בן־ארי כסמל לגבורה – נחישות, דבקות במשימה, ערכיות ורוח לחימה

מירה בן־ארי היא דמות מופת, המהווה סמל לגבורה והקרבה, לחיילי צה"ל ולמפקדיו.

ביום שלישי של חנוכה, כ"ז כסלו תשפ"ג, 21 בדצמבר 2022, העניק הרמטכ"ל רב־אלוף אביב כוכבי תעודות הערכה, כאות הוקרה לגבורתן ולפועלן הייחודי במלחמת העצמאות, למשפחות שתי אלחוטניות לוחמות שנפלו במלחמת העצמאות: הדסה למפל, שנפלה בלילה בין ה־30 ל־31 במאי 1948 בקרבות לפריצת הדרך לירושלים בניסיון לכבוש את משטרת לטרון במבצע בן־נון ב', כאשר המשוריין של מפקד הכוח, אליו הייתה צמודה, נפגע, כל חיילי המשוריין נהרגו, והיא נשארה צמודה למכשיר הקשר, המשיכה לקיים קשר, ירתה ביססן על האויב ונהרגה,²⁰ ומירה בן־ארי.

וכה אמר הרמטכ"ל בטקס:

"הרוח הזו, של לטרון, של ניצנים, של נחישות, ערכיות ודבקות במשימה, קיימת בצה"ל, עוברת מדור לדור, באות לידי ביטוי יום יום, והתוצאות מדברות בשטח, בעד עצמן.

עבר הרבה זמן, בצה"ל יש היום אלפי לוחמות שממשיכות את דרכן. אנחנו מחנכים לאור דמויות מופת, אירועי מופת וקרבות מופת. חברה לא יכולה להתקיים בלי סמלים, במובנם העמוק, סמל שיש מאחוריו אמת ותוכן. הדסה ומירה, זכרונן לברכה, הן דוגמה ומופת. לנחישות, דבקות במשימה, ערכיות ורוח לחימה, תעודות ההערכה מגיעות להן ועושות צדק".

אל"ם בדימוס דני בן־ארי, בנה של מירה בן־ארי, מקבל בשם המשפחה מהרמטכ"ל רב־אלוף אביב כוכבי תעודת הערכה לפועלה של מירה, חנוכה תשפ"ג, דצמבר 2022
צלם: דובר צה"ל

²⁰ שרי גל, פרשת גבורתה של הדסה למפל: מבט נוסף על הנצחת הנופלות בתש"ח, בתוך: ניר מן, עורך, אשת חיל עבריה: עיונים בשירות נשים מהיישוב העברי במערכות הביטחון, עליזית וחרב, כרך י', העמותה לחקר כוח המגן על־שם ישראל גלילי והוצאת כרמל, תש"ע.

קבר האחים לחללי קרב ניצנים, בית העלמין ביישוב הקהילתי ניצן
 צלם: המחבר, 2022

מידע נוסף

ניתן לצפות במספר כתבות על קרב ניצנים, הכוללים ראיונות עם אנשי מפתח וצילומים מקוריים של צלם מצרי בעת הקרב:

- גבי ניומן, **מירה בן־ארי**, INN News, ראו: https://youtu.be/6zn_sfy4V_w
 - **כאן תש"ח, ההתקפה על חצר ניצנים**, כאן דיגיטל – תאגיד השידור הישראלי, ראו: <https://youtu.be/vSI-Z20PRD4>
 - **שנים אחרים: הפצעים מהקרב על ניצנים לא מגלידים**, כאן חדשות – תאגיד השידור הישראלי, ראו: <https://youtu.be/eqSKRcKIIcc>
 - **מורשת קרב ניצנים – סיפורו של הקרב על קיבוץ ניצנים שהתחולל במלחמת השחרור**, כאן 11 לשעבר רשות השידור, ראו: https://youtu.be/3pkde_mSMaE
 - **סרט שצולם בידי הצבא המצרי, הקרב על ניצנים**, באדיבות ארכיון צה"ל ומערכת הביטחון, ודא/1-133, ראו <https://youtu.be/oTdlvzKID-A>
- סרטו של הבמאי והמפיק אבי נשר, 'תמונת הניצחון' (2021), הביא את סיפור הקרב בניצנים וגבורתה של מירה בן־ארי לתודעת הציבור.

חזית הדרום

חטיבת גבעתי, מטה קרבי

כ ש ל ו ן

נצנים נפלה.

עדיין חסר הדו"ח המהימן. טרם הגיעו לידינו כל הפרטים הנותנים רשות לערוך סכום קרבי. לא כל שכן לחרוץ משפט סופי. אי לכן לא האשמה אנו באים להעלות, אלא אמירת דבר שהשעה מחייבת מול אסונות העלולים להתרגש עלינו בימים הבאים, בשעה הקרובה. ואם גם יהא הדבר נוקב ואכזרי הכרח הוא להגידו כבר עכשיו, נוכח סכנת הבאות: נפילת "נצנים" – כשלון הוא. כשלון חמור. והכשלון לא בנפילת הנקודה.

לא הראשונה בנופלים, "נצנים": כי מועטים מול רבים עמדנו.

כי דלים מול כבדי-ציוד היינו.

כי אורחים-מתגוננים מול צבא-פולשים סדיר נערכנו.

כי נקודה בודדת ומבודדת עמדה מול בסיס של טור משורין. ושמא לא האחרונה שתנגף. עד לא נבשיל בכח ציודנו העולה והולך, כדי הפעלת מלוא המחץ של הצבא העברי לקטול את האויב עד חרמה ולשחרר ישובים מבודדים מהתקפת טירור, ערים – מפחד פצצות ואת אדמת ישראל כולה – מפולשים ואויב. כי תבוא שעת העדיפות המלאה, והיא קרובה לבוא. קרובה מאד.

אולם עדי-עת. עד אז, לא נחדול מלהכות באויב – לבל יקדימונו להשמיד – ביד חזקה, בתבונה רבה, בכח האיך-ברירה, בכח חירוף-הנפש, בכח העוז העילאי של איש המגן העברי:

כמעטים מול פולשים רבים.

כדלים מול אדירי האינטרבנציה.

ולא יכלו לנו. אל חומת רוחו הבלתי-נכנעת של איש המגן העברי נופצו עד עתה כל מזימותיו של האויב, אדמת מדינתנו הקמה בידינו היא. ויתרה מזו.

ואם יש והאויב בנחשוליו גבר לזמן-מה על ישוב קטן ונצור – הוא שילם במאות רבות של חללים. אל כל אבן בודדת שלנו הוא הקיז מדמו.

והוא נאלץ לחשוב. ולחשב את מחיר, נצחונותיו. וזה חשבוננו.

ב"נצנים" עלול היה האויב, לראשונה, ללמוד – דבר חמור ומפתיע – כי אפשר לו לשבור את חומת ההגנה של ישוב עברי תוך שעות ספורות. להכניעו, ולשבות את לוחמיו.

איך קרה הדבר שכך נפלה, "נצנים" – עדיין סתומה פרשה דרמטית זו. אך סכנת המערכה פעורה לפנינו:

הלוחמים בחזית הדרום, חיילי החטיבה, מגיני הישובים! שעת הכניעה של "נצנים" – היא שעה של צער רב ושל חשבון נפש עמוק ונוקב – וחשבון נפש מלא אומר: בית – אין מגינים על-תנאי. הגנה – משמע: להכין את ההגנה. להכין: בכל כוחות הגוף והנפש!

ואם יפקוד הגורל:

טוב ליפול בחפירת הבית מלהכנע לפולש רצחני.

להכנע – כל עוד חי הגוף והכדור האחרון נושם במחסנית – חרפה היא!

לצאת אל שבי הפולש – חרפה ומות!

זאת ועוד:

בעשרות קרבות, מבחנים ומבצעים, בדם חללים נועזים ויקרים קנינו את האמונה והבטחון הזה כי אנחנו יכולים לעמוד מעטים מול רבים.

בנשק קל ביד נאמנה – מול ציוד כבד ביד שכירים.

בבקבוק-מולוטוב ביד נועזה מול טנק עיור.

כל עוד

לא התערער בנו בטחון זה – ששרשו אמונה בהכרת האדם העברי המגן על ביתו – לא יוכל לנו

האויב. לא יוכל!

וככל שנתמיד לעמוד בכל נקודה ונקודה, וככל שנקיז את דמו של המתקיף אל עמדות המגן שלנו –

כה תקצר הדרך, כה יקרב יום המחץ העברי הגדול.

רק ללחום, ללחום וללחום! בכל האמצעים, בכל התנאים, בלי תנאי, בלי חשבון – בכל כוחות הנפש –

כי לנו הנצחון, וקרוב הוא.

גבעתי – מפקד החטיבה

9.6.48